

Tadeusz Cegielski

"Wolnomularstwo polskie XVIII-XX
w. Mity i prawda?" : wystawa w
Muzeum Okręgowym w Toruniu,
10.10.2008 - 28.02.2009

Ars Regia : czasopismo poświęcone myśli i historii wolnomularstwa 11/18,
213-220

2008/2009

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

lem tej placówki WZLF jest umożliwienie inicjowania kobiet wszędzie tam, gdzie jeszcze nie ma wolnomularstwa żeńskiego. „Prometea” zapaliła światła w dniu 4 listopada 2000 roku na Wsch.: Warszawy. Siostry z „Prometei” pracują nad stworzeniem solidnych podstaw nowej narodowej obediencji kobiecej: Wielkiej Żeńskiej Łoży Polski. W planach na najbliższy okres przewidują utworzenie drugiej placówki w Warszawie.

„Prometea” koncentruje się na zagadnieniach filozoficzno-etycznych. Jej podstawowym zadaniem jest – identycznie jak w przypadku łóż męskich – dążenie do poszukiwania prawdy i sprawiedliwości. Masoneria kobieca to jednocześnie szkoła tolerancji, poszanowania innych oraz – siebie. W sferze duchowej odrzuca dogmaty, ale szanuje każdą wiarę, nie narzucając, ani nie faworyzując jakiegokolwiek z nich. To sztuka pracy nad sobą w celu doskonalenia i siebie, i społeczeństwa. Szczególną uwagę poświęca się dziedzictwu oraz tradycji – zarówno dziedzictwu wolnomularzy operatywnych, jak i spuściźnie humanistycznych tradycji wolności sumienia, wzajemnej tolerancji, braterstwa, pojednania, miłości i potrzeby harmonii.

M. M.

WOLNOMULARSTWO POLSKIE XVIII-XX W. MITY I PRAWDA?

**Wystawa w Muzeum Okręgowym w Toruniu,
10.10.2008 – 28.02.2009**

Tej rangi wystawy poświęconej „sztuce królewskiej” nie było dotąd w Polsce. Dorobek rodzimego muzealnictwa, jeśli idzie o prezentację zabytków związanych z wolnomularstwem jest zresztą mniej niż skromny¹; z przyczyn natury politycznej (akcji radnych LPR w Sejmiku Województwa Wielkopolskiego) upadł niedawno projekt powołania Muzeum Oświecenia i Wolnomularstwa w zespole pałacowo-parkowym w Dobrzycu². W tej sytuacji inicjatywa Muzeum Okręgowe w Toruniu, kierowanego od 2007 roku przez doktora Marka Rubnikowicza, zasługuje na szczególne uznanie. Publiczność polska, jak również zagraniczni turyści licznie

odwiedzający miasto Mikołaja Kopernika, zyskały sposobność zapoznania się nie tylko z przechowywaną – i stale powiększaną – kolekcją własną masoników toruńskiej placówki (w liczbie ponad 120 obiektów), lecz także z kilkuset zabytkami wypożyczonymi z Muzeum Narodowego w Warszawie, Muzeum Historycznego miasta Warszawy, Archiwum Głównego Akt Dawnych, a także od osób prywatnych. Dzięki szczodrości osób i instytucji oraz zaangażowaniu pani Aleksandry Mierzejewskiej, kuratora wystawy z ramienia toruńskiego Muzeum, powstała na trzech kondygnacjach tzw. Domu Eskenów przy ul. Łaziennej 16, ekspozycja bogata, na wysokim poziomie artystycznym i ważna pod względem poznawczym. Scenariusz wystawy, a także tekst pięknego katalogu-albumu, towarzyszącego wystawie, powstał przy współpracy z dwoma warszawskimi historykami, profesorem Tadeusz Cegielskim z Uniwersytetu Warszawskiego oraz starszym kustoszem Krzysztofem Załęskim, emerytowanym pracownikiem Muzeum Narodowego w Warszawie. Można więc powiedzieć, że wystawa stanowi wspólne dzieło obu stolic: pomorskiej i mazowieckiej! (il. 1)

Zrządzeniem Opatrzności, niewątpliwie, stało się tak, że gotycki Dom Eskenów sąsiaduje przy ulicy Łaziennej z kamienicą należącą ongiś do największej i najstarszej łąży w Toruniu „Zum Bienenkorb” („Pod Ułem”), erygowanej w 1793 roku, kamienicą (il. 2) stanowiącą aktualnie siedzibę diecezji... Na czas wystawy w podziemiach Domu Eskenów znalazła schronienie inna świątynia wolnomularska. Przeniesiona tu została z Beskidu Niskiego, gdzie na co dzień gości w domu Aleksandra Kalinowskiego, torunianina z urodzenia, który też zaprojektował jej wyposażenie (il. 3), wykonane przez artystę-rzeźbiarza, absolwenta szkoły Kenara i warszawskiej ASP, Janusza Krauze. Przeniesionej z gór świątyni towarzyszy stylowo zrekonstruowana przez toruńskiego plastyka, Tomasza Pietrzyka, *Izba Rozmyślań* (il. 4) wraz z przedłożą udekorowaną m.in. fotogramami wewnątrz słynnej biblioteki masońskiej w Ciężeniu nad Wartą. Artysta plastyk Tomasz Pietrzyk z jednej strony oraz archeolog, konserwator zabytków i kolekcjoner Aleksander Kalinowski z drugiej, to cisi bohaterowie całego przedsięwzięcia. Pierwszy z racji znakomitej oprawy plastycznej wystawy, plakatu i banerów reklamowych zdobiących budynek muzealny (nie wyłączając staromiejskiego Ratusza i zabytkowego tramwaju), drugi jako projektant wielu obiektów – obok wyposażenia łąży także okolicznościowych szkielec masońskich – ofiarowanych Muzeum, bądź też wypożyczonych na wystawę.

Główna część wystawy wypełnia obszerny parter Domu Eskenów (il. na wewnętrznych stronach okładki), a także piętro zabytkowego budynku.

1 – Współorganizatorzy wystawy i autorzy katalogu.

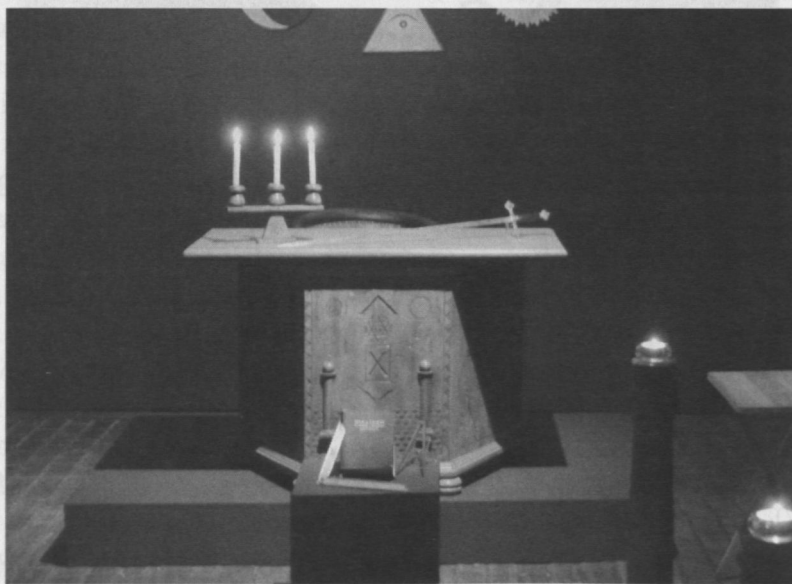
Od lewej: Aleksander Kalinowski, Aleksandra Mierzejewska
(kurator wystawy), Tadeusz Cegielski, Krzysztof Załęski;

2 – W głębi Dom Eskenów, po lewej historyczna siedziba łoży „Pod Ulem”,
obecnie rezydencja diecezji rzymskokatolickiej.

Fot. Tadeusz Cegielski.

Parter poświęcony został po pierwsze, informacji na temat wolnomularstwa spekulatywnego: jego genezy i rozlicznych historycznych funkcji, przede wszystkim zaś masonerii polskiej XVIII i początku XIX wieku. Temat dokumentują nie tylko najwyższej artystycznej próby utensylia lożowe i regalia (np. młotki, haftowane fartuchy, szarfy, odznaki i tzw. klejnoty urzędników lożowych, il. 5), lecz także oryginalne portrety wybitnych postaci związanych z oświeceniową masonerią: króla Stanisława Augusta, Jana Henryka Dąbrowskiego, Izabeli z Flemingów Czartoryskiej (il. 6), ks. Adama Jerzego Czartoryskiego, Stanisława Kostki Potockiego, ks. kanonika Dłuskiego – dwóch ostatnich przedstawionych w pełnym wolnomularskim rynsztunku. Niezwykle piękny fotel czcigodnego loży (il. 7), czy grafika z końca 1813 roku przedstawiająca warszawską lożę żałobną, zbudowaną dla uczczenia poległego w Bitwie Narodów pod Lipskiem brata-wolnomularza, ks. Józefa Poniatowskiego, to tylko przykłady zabytków prezentowanych w tej części wystawy.

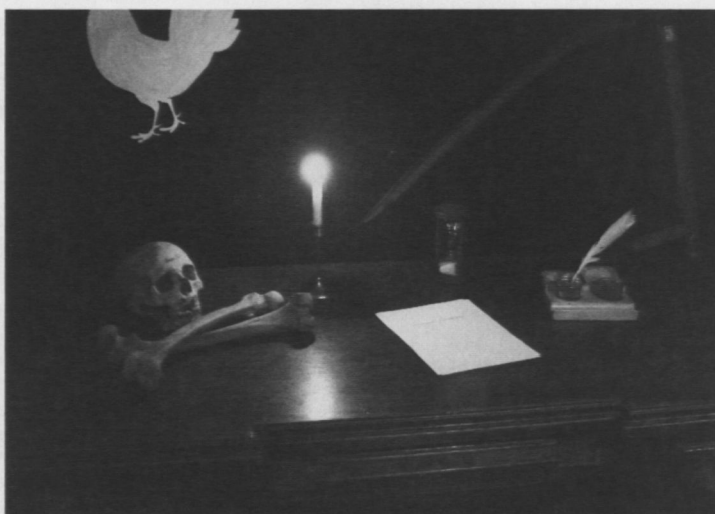
Górna kondygnacja poświęcona została wolnomularstwu toruńskiemu, a także masonerii polskiej międzywojnia i okresu po jej odrodzeniu

3 – Wnętrze świątyni wolnomularskiej, zrekonstruowane na wystawie.

Sprzęty autorstwa Janusza Krauze, udostępnione zostały
przez Aleksandra Kalinowskiego.

Fot. Tadeusz Cegielski.

4 – Izba Rozmyślań (fragment) zrekonstruowana
w piwnicach Domu Eskenów;

5 – Szarfy i fartuszki wolnomularskie z początków XIX wieku.

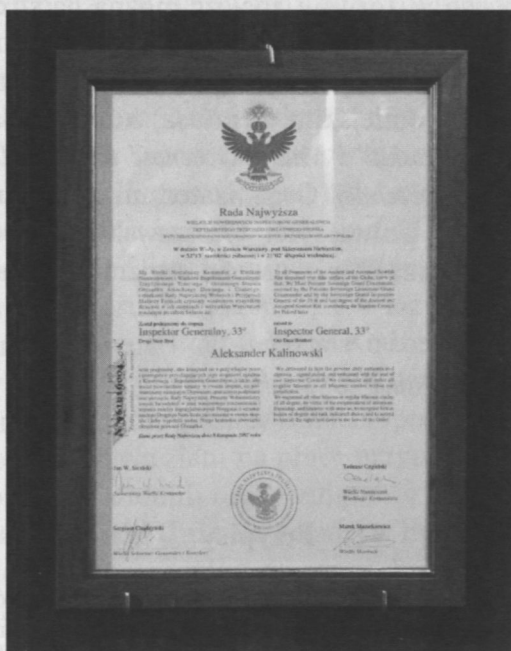
Fot. Tadeusz Cegielski.

6 – Portret Izabeli z Flemingów Czartoryskiej,
członkini warszawskiej loży adopcyjnej „Dobroczyńność”, XVIII wiek.

Fot. Tadeusz Cegielski.

na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Obejrzymy tu zarówno dziewiętnastowieczne portrety czcigodnych loży „Pod Ulem”, jak i cudem zachowane regalia warszawskiej loży „Wolność Przywrócona”, używane w latach 1920-1938. Uwagę zwiedzających przyciągają tu również liczne dokumenty, w tym dyplomy (il. 8), a zwłaszcza szkła lożowe z kolekcji Aleksandra Kalinowskiego, wśród nich unikalna seria okolicznościowych pucharów zaprojektowanych przez Kalinowskiego i wykonanych w hucie szkła w Krośnie, czy wreszcie dwie rzeźby w drewnie autorstwa Janusza Krauze, symbolizujące kolumny *Boaz* i *Jakin*, strzegące wejścia do świątyni Salomona. Dokładne zapoznanie się z całą ekspozycją zabiera – zdaniem zwiedzających – od dwóch do trzech godzin. To czas poświęcony zapomnianemu dziś w dużym stopniu, fenomenowi kulturowemu „sztuki królewskiej”, który także w Polsce zajmował poczesne miejsce tak w sercach, jak i umysłach; stał się częścią życia wybitnych jednostek, ale i zwykłych śmiertelników.

7 – Fotel (Czcigodnego łoży?)

z czasów Stanisława Augusta, druga połowa XVIII wieku;

8 – Dyplom Wysokich Stopni Rytu Szkockiego Dawnego Uznanego
wystawiony na nazwisko Aleksandra Kalinowskiego.

Fot. Tadeusz Cegielski.

Dopełnienie wystawy stanowi starannie wydany, wspomniany tu już katalog zatytułowany: *Pamiętki wolnomularskie. Katalog zbiorów Muzeum Okręgowego w Toruniu* (Toruń 2008), przy udziale Urzędu Miasta Torunia oraz prywatnych sponsorów. Książka zawiera około 120 ilustracji barwnych wraz z dokładnym opisem zabytków, a także teksty wprowadzające: *Polubić wolnomularstwo* Tadeusza Cegielskiego oraz *Łoże wolnomularskie w Toruniu i Zarys historii zbioru „masoników” w Muzeum Okręgowym w Toruniu* autorstwa kuratora wystawy, Aleksandry Mierzejewskiej. Teksty z tej części katalogu przełożone zostały na język angielski, co niewątpliwie podwyższa rangę całej publikacji. Dziełko dopełniają indeksy oraz: *Słownik podstawowych symboli pojęć wolnomularskich, Uroczyste skróty masonskie* – opracowane przez Aleksandrę Mierzejewską.

Wystawa czynna jest przez sześć dni w tygodniu, bez poniedziałków, w godzinach od 10.00 do 16.00. W środy wstęp do Muzeum jest bezpłatny. Informacje na temat wystawy (wraz z fotosami), a także bogatych zbiorów Muzeum Okręgowego w Toruniu znaleźć można na stronach internetowych: www.muzeum.torun.pl/portal.

W dniach od 20 do 22 lutego odbędzie się w murach toruńskiego Muzeum, przy Rynku Staromiejskim 1 (ratusz) konferencja naukowa zatytułowana „Sztuka królewska” i Muzy. Obecność wolnomularstwa i jego idei w kulturze polskiej i powszechnej. Organizatorami konferencji są: Muzeum Okręgowe w Toruniu, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Okręgowego w Toruniu.

Warszawa, 18 października 2008 roku

Tadeusz Cegielski

Przypisy

¹ Jeśli pominąć wolnomularskie „akcenty” przemycane przez twórców wystaw organizowanych przez Muzeum Narodowe i Muzeum Teatru w Warszawie, wspomnieć trzeba wartościową wystawę zorganizowaną w 1995 r. przez Muzeum Okręgowe w Tarnowie, a która w lipcu tegoż roku zagościła – przy olbrzymiej frekwencji – na trzy tygodnie w Państwowym Muzeum Etnograficznym w Warszawie, powiększona m.in. o eksponaty wypożyczone z Muzeum Narodowego i Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie. Inicjatorem warszawskiej ekspozycji był ówczesny dyrektor PME, dr Jan Witold Suliga.

² Por. J. Pasterz, *Awantura o Dobrzycę*, „Ars Regia” 2007/2008, R. X, nr 17, s. 289-291.